

Buitenste binnen keren

Inleiding van directeur Ignaz Anderson in het jaarverslag 2012

We zijn in 2012 geconfronteerd met grenzen. Wereldwijd hebben vele mensen op de Mayakalender gekeken en zich zorgen gemaakt: zal op 21-12-12 de aardetijd zijn grens bereiken? De waarschuwing van de Club van Rome dat er grenzen aan de groei zijn - via het rapport *Limits to Growth* - is inmiddels veertig jaar oud. Het Earth Charter, het Handvest van de Aarde dat onze aandacht vestigt op de morele grenzen aan ons handelen, bestaat nu 20 jaar.

Met deze gebeurtenissen wordt opnieuw het bewustzijn gewekt voor de uitputting van de aarde, de intolerantie in ons samenwerken en het sterk ego-gericht zijn van mens en samenleving. Critici doen het af met doemdenken. Maar zijn er inmiddels niet genoeg nieuwe (technologische) mogelijkheden om duurzamer te handelen, ons sociaal verantwoordelijker op te stellen en dit op transparante wijze te legitimeren?

Instellingen op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg, landbouw en voeding zijn echter verankerd in complexe systemen die niet zomaar vernieuwing mogelijk maken. Voor vernieuwing is onafhankelijkheid, vrije ruimte, essentieel.

Veel maatschappelijke vernieuwing wordt dan ook voorbereid in de private kraamkamers van fondsen. Sterker nog: voor dit vrije-handelen zijn fondsen juist vaak opgericht.

Aan verandering of innovatie gaat vaak het gevoel van onvrede vooraf: het kan anders, maar hoe? Het voordeel van de huidige crisis is dat de creatieve verbeeldingskracht actief wordt aangesproken en dat we daarmee voorbij de grenzen van onze mogelijkheden proberen te denken. De grenzen worden verkend en nieuwe vragen worden gesteld. Bestaat er nog een andere ruimte, wellicht een ander tijdsbeleving? Kunnen wij mensen daar een verhouding toe krijgen? Hoe dan? Kan ik al deze buitenproblematiek ook naar binnen keren en hoe ziet die buitenruimte er dan binnen uit in mij? Kan ik wellicht de toekomst herinneren? En: wat staat me dan nu te doen?

Dit soort keerpunt-denken is nodig nu we kennelijk op grenzen, zelfs op tijds- en ruimtegrenzen, stuiten. Econoom Herman Wijffels benoemde het als de houdbaarheidsdatum van systemen. Is dat een ramp? Nee, blijkbaar levert beperking aan tijd en ruimte ons ook zinvolle weerstand op. Wetenschapper en kunstenaar Robbert Dijkgraaf liet ons in 2012 de grenzen van de ruimte ervaren in twee tv-colleges over het allergrootste en het allerkleinste. Hebben we in 2012 het allerkleinste

God-deeltje (Higgs-deeltje) gevonden dat een verklaring kan bieden voor de allergrootste samenhangen? Zijn we nu klaar of kunnen we hieraan nog voorbij?

In juni van 2012 werd Parsifal van Wagner door de Nederlandse Opera verrassend ten tonele gevoerd. Het decor van Anish Kapoor en de regie van Pierre Audi speelden ruimtelijk met het grensbeleven en we hoorden Parsifal zingen '...tot ruimte wordt hier de tijd'. Een raadselachtige én herkenbare uitspraak! Luisteren in onszelf kan voorbij de stilte een tijd van innerlijke ruimte-ervaring laten ontstaan. De klok lijkt even stil te staan en in een flits, als in een droom, kunnen we afstanden en tijden overbruggen. Het duo Simon and Garfunkel laat in hun legendarische liedje The sound of silence stilte ontstaan uit een gesprek met de duisternis als 'my old friend'. In dit grensbeleven '...I saw/ten thousand people, maybe more/people talking without speaking/people hearing without listening' Dit is het zelf-onderzoek naar de stilte; de stilte als creatieve bron, als Oorsprongⁱ.

Turning the world upside down. Door Anish Kapoor

We komen terug op de vrije ruimte, de 'tussenruimte' die kan ontstaan waar onder spanning iets nieuws zich aandient. Mondriaan noemde dit: de dialoog die een dialoog kan worden.

Begin 2012 vond een dialoogreis naar Israël en de Palestijnse gebieden plaats, met cultuurfilosofe Christine Gruwez. Daar werd keer op keer ervaren hoe moeilijk het is om het midden in een tegenstelling te bewaren, zonder meegesleurd te worden naar één van de beide uiterste standpunten. Zelfstandig overeind blijven is nagenoeg onmogelijk. Kleine lichtpuntjes zijn initiatieven zoals Tent of Nations, waar, midden in de spanning, als een keerpunt, een derde element ontstond: 'We refuse to be enemies!'. Een samenhang scheppende kracht in een verscheurde maatschappij. In eerdere jaarverslagen noemden we dit een middelpuntzoekende kracht of een religieuze dimensie van het leven, die ons in staat stelt al oefenend met meer verbeelding om te gaan met de noodzakelijke grenzen aan ruimte en tijd. De ruimte tussen de ander en mij die bewogen kan worden vanuit een reeds aanwezig-gevoelde toekomst.

Broekzakken keer je binnenste buiten wanneer je iets kwijt bent in de hoop dat het weer aan het licht komt. De hierboven beschreven zoektocht vraagt om een dubbel omstulpen: het binnenste buiten en vervolgens het buitenste binnen. Of omgekeerd.

Een centrum. Door Wassily Kandinsky

Markus Brüderlin, directeur van het Kunstmuseum in Wolfsburg, heeft zich net als vele kunstenaars - Kandinsky, Beuys, Anish Kapoor - lange tijd bezig gehouden met de wisselwerking tussen geest en materie, tussen subject en object, tussen binnen en buiten en uiteraard ook met het keerpunt tussen beide; het moment van omstulpenⁱⁱ (2). Rudolf Steiner wordt door Brüderlin en het Vitra Design museum als een sleutelfiguur gezien. Vitra stelde een prachtige tentoonstelling samen onder de titel: Rudolf Steiner, de alchemie van het alledaagse.

Wat houdt die alchemie in? Het gaat erom enerzijds de onzichtbaar in ons levende inspiratie hoogstpersoonlijk in ons werk zichtbaar te maken. En anderzijds om de gefragmenteerde maatschappelijke werkelijkheid in al haar complexiteit in ons op te nemen, op te lossen en het kaf van het koren te scheiden. Hierdoor kunnen we de essentie en onderlinge samenhang, buiten tijd en ruimte, in onszelf beleven en bewust worden.

De Rotterdamse Kunsthal brengt de Steinertentoonstelling in het najaar van 2013 als inspiratie naar Nederland. Een betere hulp kunnen we ons voor 'het buitenste binnen keren' niet wensen!

Ignaz Anderson

ⁱ Joseph Jaworski: Oorsprong (Uitgeverij Christofoor, 2012)

ⁱⁱⁱⁱ Markus Brüderlin: Du musst Dein Leben umstülpen! Rudolf Steiner und das moderne Prinzip des Inside Out.